

«БЕКТЕМИН»

М.М.Адышев атындагы Ош

технологиялык университетинин

техника илимдеринин

доктору, профессор

А.О.Абидов

12.04 2019-ж.

М.М.Адышев атындагы Ош технологиялык университетинин “Кыргыз жана орус тилдер” кафедрасынын кеңейтилген жыйынынын № 8 Протоколунун

КӨЧҮРМӨСҮ

Ош шаары

4-апрель, 2019-жыл

Катышкандар:

1. Момуналиев С.М. – педагогика илим. доктору, профессор (13.00.02);
2. Сакиева С.С. – педагогика илим. доктору, профессор (13.00.02);
3. Калчекеев К.Б. – филология илим. доктору (10.01.09);
4. Атакулова М.А. – филология илим. доктору, доцент (10.02.06);
5. Саттарова А.Т. – филология илим. кандидаты, доцент (10.01.09);
6. Токтосунов А.А. – педагогика илим. кандидаты, доцент (13.00.01);
7. Зикирова Г.А. – педагогика илим. кандидаты, доцент (13.00.02);
8. Суранова Н. Р. – педагогика илим. кандидаты, доцент (13.00.02);
9. Касымбеков Э.А. – педагогика илим. кандидаты, доцент (13.00.01);
10. Бекмурзаева Г.К. – тарых илим. кандидаты, доцент (07.00.02);
11. Тобакалов Ч.Б. – тарых илим. кандидаты, доцент (07.00.02);
12. Ташиев Н.М. – техника илим. кандидаты (05.14.08);
13. Артыков А.Ж. – физ. - мат. илим. кандидаты, доцент (01.01.02);
14. Тешебаева З.А. – биология илим. кандидаты, доцент (03.02.08);
15. Тууганбаева Э.М. – доцент;
16. Турганбаева Н.С. – доцент;
17. Машиев М.А. – доцент;
18. Туякова Т.А. – доцент;
19. Коргонбекова Н.Т. – ага окутуучу;
20. Жаныбекова Б. А. – ага окутуучу;
21. Капарова К.М. – ага окутуучу;
22. Орозбаева А.Ы. – ага окутуучу

Жыйындын төрагасы: Момуналиев С.М. - педагогика илимдеринин доктору, профессор;

Жыйындын катчысы: Суранова Н.Р. - педагогика илимдеринин кандидаты.

Күн тартиби :

Издөнүүчү Зулпуев Ашим Зулпуевичтин “Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун илимий-методикалык негиздери” темасындагы 13.00.02-окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин талкуулоо.

Илимий кеңешчиси - Рысбаев Сулайман Казыбаевич, педагогика илимдеринин доктору, профессор.

Жыйындын төрагасы: Урматтуу отурумдун катышуучулары! Бүгүн биз изденүүчү Зулпуев Ашим Зулпуевичтин “Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун илимий-методикалык негиздери” темасындагы 13.00.02-окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин талкуулайбыз. Илимий кеңешчиси – п.и.д., профессор Рысбаев С.К.. Зулпуев Ашим Зулпуевичтин диссертациялык ишинин темасы Ош технологиялык университетинин Окумуштуулар кеңешинин жыйынынын 2012-жылдын 27-декабрындагы № 4.1213 протоколу менен бекитилген.

Диссертациянын негизги мазмунун, маңызын, максатын жана өзөктүү жерлерин айтып берүү үчүн сөз З.А.Зулпуевге берилет.

Издөнүүчү: Урматтуу төрага жана отурумдун мүчөлөрү! Сиздерге “Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун илимий-методикалык негиздери” аттуу темадагы изилдөө ишибиздин негизги мазмунун ачып берүүгө уруксат этиңиздер!

“Манастаануу” курсунун мазмуну, маани-маңызы абдан кеңири маселелердин айкалышын камтыйт. Алсак, эпосту окуп-түшүнүү үчүн анын келип чыгышы, пайда болуш себептерин, эпосту эл арасынан жыйноо, жазып алуу иштерин, эпосту айтып бүгүнкү күнгө жеткирген манасчылардын айтуучулук өнөрү, алардын жашап өткөн мезгилдери, алардын айткан варианттары, “Манас” эпосунун толук мазмуну, эпостун идеясы, андагы адам жана жаратылыш концепциялары, эпостун изилдениш деңгээли, эпосту изилдеп, жайылтуудагы иш-чаралар, эпосту окутуп-үйрөтүү иштери сыяктуу абдан орчундуу маселелер жатат. Мындан тышкары “Манастаануу” – тил, адабият, тарых, искусство, педагогика, психология, музыка, театр, укук,

идеология, сүрөт, кино, скульптура, география, экология, философия, саясат, этика, медицина, дин, коом ж.б. тармактарды камтып, аларды азыркы мезгилдин орчундуу маселелери менен тикелей байланышта иликтенип, илимдин бир тармагына айланып отурат.

Республиканын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуу боюнча төмөндөгүдөй милдеттердин коюлушу талапка ылайык: уникалдуу «Манас» эпос-үчилтигинин кыргыз маданиятындагы жана дүйнөлүк маданияттагы алган ордун белгилөө; эпос жөнүндөгү алгачкы маалыматтар менен (окурманды, угарманды, окуучуну, студенти ж.б.) толук кандуу кабардар кылуу; эпостун негизги темасы жана идеясы менен тааныштыруу; байыркы менен бүгүнкүгө көпүрө болгон, Манас баатырдын баянын биздин күндөргө жеткирген, баатыр өзү тандап, даарыган залкар манасчылардын жеке чыгармачылыгын, алардагы айтуучулук өзгөчөлүктөрдү даңазалоо; «Манасты» изилдеген окумуштуулар жана алардын эмгектери тууралуу тереңден маалымат берүү; үчилтикти жазып алууда, кагазга түшүрүүдө, кара сөзгө келтирүүдө, басып чыгарууда жана которууда жүргүзүлгөн иш-аракеттер жөнүндө маалыматтарды берүү; эпостун сюжетин, кыскача мазмунун, өзөктүү окуяларын окутуу, алардагы турмуштук-философиялык ойлордун, тажрыйбалардын маани-маңызын турмушунда колдонууга көнүктүрүү; үчилтиктеги каармандар системасын талдоо жана өздөштүрүү; эпостун өзөгүндөгү каада-салт, ырым-жырым, үрп-адаттарды жана улуттук дөөлөттөрдү окурмандардын (а.и., студенттердин) аң-сезимине, жан-дүйнөсүнө жеткирүү; эпостун окуяларын жана элементтерин кагазга түшүргөн сүрөткерлердин эмгектерин даңазалоо; муундан-муунга оозеки айтылып келген таберишибиз менен сыймыктануу сезимин калыптандыруу; табиятынан айтуу шыгы болбосо да ар бир окурманды «Манастын» саптарынан айта билүүгө, көркөм окууга жана кептик чеберчиликке машыктыруу; эпостун негизинде жазылган пьесалар, драмалар, опералар, музыкалар, кинолор, даректүү фильмдер жөнүндө кабардар кылуу; кыргыз баласы кылымдар бою «Манастан» кубат алып, «Манас» менен сыймыктанып да, сыйынып да келгендиктен, анын уникалдуулугун даңазалап улуттук жүзүн сактай алууга көмөк көрсөтүү; кыргыз улутунун идеологиясынын пайдубалы болгон эпосту сактап, өнүктүрүү, жайылтуу менен урпактарды Ата-Журт үчүн күйүп жанган мекенчил болууга, эл камын ойлоого тарбиялоо.

Бүгүнкү күндө “Манас” эпосу боюнча чет өлкөлүк жана кыргыздын окумуштуулары тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөлөр абдан эле көп. Оозеки айтылып келген “Манас” кагазга түшүрүлө баштагандан тартып, анын сюжетине, жаралышына, аны айткан айтуучуларга, тактап айтканда, “манасчыларга” кызыккан дүйнөлүк деңгээлдеги изилдөөлөр – адабият

таануучулар, тарыхчылар, этнографтар, философтор, композиторлор, кол өнөрчүлөр, сүрөтчүлөр ж.б. тарабынан жүргүзүлүп келип, азыркы күндө да андай ар тараптуу изилдөөлөр улантылууда.

“Манастаануу” илиминин калыптанышына жана өнүгүшүнө орус жана казак окумуштууларынын, айрыкча, кыргыз фольклористтеринин кошкон салымы атайы баса көрсөтүүгө татыктуу. Теориялык планда алганда, алардын эң башкы салымы – учурдагы “Манастаануу” илиминин илимий методологиясын түзүшкөндүгүндө болду.

Изилдөө ишин жүргүзүп баштоонун алдында адеп аныкталган милдеттердин биринчисине ылайык учурдагы окутуу процессинин шарттарына жараша республиканын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун методологиялык негизин аныктоо иштери жүргүзүлдү. Республиканын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун педагогикалык, методикалык принциптери учур талаптарына ылайык иштелип чыкты. Республиканын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окуп-үйрөнүүнүн абалына анализ жүргүзүлдү, анын ЖОЖдордун мамлекеттик стандарттарында, окуу программаларында, окуу-усулдук адабияттардагы абалына анализ жүргүзүлдү.

Жогорку окуу жайларда “Манастаануу” курсун өзүнчө окуу дисциплинасы катары негиздөө, анын максатын, милдеттерин, формалары менен каражаттарын, мазмундук түзүлүшүн аныктоо иштери жүргүзүлдү. “Манастаануу” курсун окуп-үйрөнүүнүн заманбап модели иштелип чыкты, моделдин компоненттери аныкталып, окутуу принциптери менен методдору иштелип чыкты. Аталган курстун иштелип чыккан моделин турмушка ашыруунун технологиялары, аткарылуучу практикалык-методикалык иштердин системасы түзүлүп, “Манастаануу” дисциплинасын окуп-үйрөнүүнүн мындан ары өркүндөтүүнүн келечектүү концепциясы иштелип чыкты. Иштелип чыккан моделди практикага киргизип, жүзөгө ашыруунун технологияларын, аларды келечектүү өркүндөтүүнүн концепциясынын тууралыгы эксперименттик сыноодон өткөрүлдү, жыйынтыктары практикага сунуш кылынды. “Манастаануу” курсун окутуудагы педагогикалык методдор, формалар жана каражаттарды караган өзүнчө параграфта алар толугу менен системалаштырылды жана аталган маселе боюнча жүргүзүлүп жаткан тажрыйбалык-эксперименттик иштердин мазмунун ушул маселе түздү. Республиканын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун заманбап технологиялар менен өркүндөтүүнүн методикалык жолдору иштелип чыкты.

Изилдөөнүн максаты - Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун илимий-методикалык

негиздерин аныктоо, анын заманбап технологияларын иштеп чыгуу жана аларды практикага сунуш кылуу, иштелип чыккан сунуштардын натыйжалуулугун педагогикалык эксперимент аркылуу текшерүү.

Изилдөөнүн божомолу: Окутуу процессинин шарттарына ылайык Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуу иши жакшы натыйжаларды берет, эгерде:

- аталган курстун мамлекеттик стандарттардагы, концепциялардагы, программалардагы жана окуу-усулдук адабияттардагы орду аныкталса жана ал атайын дисциплина катары теориялык-методикалык жактан негизделсе:

- жогорку окуу жайлардагы “Манастаануу” курсунун максаты, милдеттери, мазмундук түзүлүшү такталса, аны окутуунун заманбап методикасы иштелип чыкса;

- “Манастаануу” дисциплинасын окуп-үйрөнүүнүн модели иштелип чыкса, ал моделдин компоненттери так аныкталса, аны окутуу принциптери, методдору, каражаттары так аныкталса;

- аталган моделди турмушка ашыруунун технологиялары, аткарылуучу практикалык-методикалык иштердин системасы түзүлсө, аларды жүзөгө ашыруунун технологиялары илимий-методикалык жактан туура иштелип чыкса жана ал практикага ырааттуу киргизилсе.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу: Кыргызстандын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окуу дисциплинасы катары теориялык жана методикалык жактан алгачкы ирет негизделишинде; аталган курстун максат-милдеттеринин, мазмундук өзөгүнүн, окутуу формалары менен каражаттарынын илимий-методикалык жактан алгачкы жолу такталышында; ЖОЖдордо “Манастаануу” курсун окуп-үйрөнүүнүн заманбап моделинин иштелип чыгышында, ал моделдин компоненттеринин такталышында, аны окутуунун адабий-теориялык, педагогикалык-дидактикалык жана методикалык принциптеринин, ыкмаларынын, методдорунун, формаларынын жана каражаттарынын аныкталышында; аталган курстун иштелип чыккан моделин турмушка ашыруунун технологияларынын жана “Манастаануу” дисциплинасын окуп-үйрөнүүнү мындан ары өркүндөтүүнүн келечектүү концепциясынын иштелип чыгышында; «Манастаануу» курсун окутууга арналган иш-чаралардын алгачкы ирет Республиканын ЖОЖдорунда практикаланышында.

Илимий изилдөөнүн эксперименталдык базасы - Ош шаарындагы М.М.Адышев атындагы Ош технологиялык университети; Ош мамлекеттик университети, Кыргыз-Өзбек университети, Ош гуманитардык-педагогикалык институту, Жалал-Абад мамлекеттик университети.

Изилдөөнүн жүрүшүндө педагогикалык эксперимент үч этапта, төмөнкүдөй график менен жүргүзүлдү:

➤ Биринчи этап 2012-2013 жана 2013-2014 окуу жылдары проблеманы изилдөө жана байкоо жүргүзүү этабы. Экинчи этап 2014-2015 жана 2015-2016 окуу жылдары проблемаларды аныктоо жана изилдөө иштерин жүргүзүү этабы. Үчүнчү этап 2016-2017 жана 2017-2018 окуу жылдары текшерүү жана тастыктоо этаптары.

I этапта (2012-2014-окуу жылдары) – изилдөөнүн темасына байланыштуу адабияттарды окуп, теориялык маалыматтарды жыйнап, изилденип жаткан теманын айланасындагы материалдарды, маалыматтык булактарды талдоонун негизинде диссертациянын илимий аппаратын аныктадык. Изилдөөгө байланыштуу тарыхый жана маалыматтык иш чаралар жүргүзүлүп, мониторинг жүргүзүү менен “Манастаануу” курсун окутуунун жүрүшүнө анализ жасалды.

II этапта (2014-2016-окуу жылдары) – жогорку окуу жайларда “Манастаануу” курсун окутуунун абалы аныкталып, курсту окутуунун методдорун ишке ашыруунун мазмундук, структуралык жана практикалык модели иштелип чыгып, изилдөөнүн темасына ылайык сабактын алгылыктуу инновациялык жана интерактивдүү ыкмалары иштелип чыкты. Жаңы сабактардын иштелмелери берилди, “Манастаануу” курсун окутуунун натыйжалуу технологиялары сунушталды.

III этап (2016-2018-окуу жылдары) – эксперименттик иштин жүрүшүндө аныкталып жана сунуш кылынган ыкмалардын негиздүүлүгү менен ишенимдүүлүгүн сыноодон өткөрүү максатында практикага киргизилип, текшерүүдөн өтүп, алынган жыйынтыктар апробацияланып, тастыкталып, алардын негизинде изилдөөнүн корутундулары, сунуштары жазылды.

Биринчи бап “Манастаануу” курсунун мазмуну, аны окутуунун теориялык маселелери, курстун структурасы” деп аталып, анда, республиканын жогорку окуу жайларындагы “Манастаануу” курсунун мазмуну, максат-милдеттери жана теориялык негиздери тууралуу; эпостун изилдениш тарыхы: жыйноо, жаздыруу жана китеп түрүндө чыгаруу маселелери тууралуу; эпостун варианттары жана манасчылык өнөр тууралуу маалыматтардын адабий-теориялык, илимий-методикалык мааниси тууралуу маселелер кенен каралган.

Экинчи бап “Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун педагогикалык жана методикалык маселелери” деген аталышта болуп, мында республиканын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсунун окуу дисциплина катары объектиси менен предмети тууралуу; “Манас таануунун” мамлекеттик стандарт, концепция, окуу программа жана

окуу китептеринен алган орду тууралуу кенен сөз болуп, курсту окутуудагы педагогикалык методдор, формалар жана каражаттар сунуш кылынды.

Үчүнчү бап “Манастаануу” курсунун заманбап технологиялар менен өркүндөтүүнүн методикалык жолдору” деген аталышта болуп, анда “Манастаануу” курсун окутуунун компоненттери, педагогикалык заманбап модели, окутуудагы жаңы технологиялар тууралуу; жогорку окуу жайларындагы студенттерге “Манастын” осуяттарын үйрөтүүнүн заманбап технологиялары боюнча сунуш кылынган методика; “Манас таануудагы” гуманисттик идеялар, студенттерди мекенчилдикке тарбиялоодогу орду, милдети тууралуу сөз болду.

Төртүнчү бап “Педагогикалык эксперименттин жүрүшү жана анын жыйынтыктарына” арналып, мында “Манастаануу” курсу боюнча жүргүзүлгөн эксперименттин мазмуну, максат-милдеттери; эксперименттик-тажрыйбалык иштердин уюштурулушу, базасы тууралуу; “Манастаануу” курсу боюнча студенттердин алган билими бааланып, эксперименттин жыйынтыктары чыгарылган.

Жалпы жыйынтыктар жана сунуштар: Эпос кыргыз баласы үчүн ата-бабалардан калган табылгыс маданий мурас. Анын мазмуну көптөгөн кылымдарды карыткан элдин, этностун турмуш-тирилигине, жашоо мыйзамына, тили менен дилине, жан дүйнөсү менен психологиясына, этнопедагогикасына, эркиндик менен көз карандылыктан кутулууга болгон күрөшү менен жеңишине, сүйүнүчү менен трагедиясына, келечек үчүн болгон иш аракетине жык толгон. Мындай нерсени жогорку абалда көркөм чагылдыруу ишинде сөз болуп жаткан оозеки мурастан өткөн маданий уникалдуу мурас жокко эсе. “Манастын” айрым үзүндүлөрүн эң алгачкылардан болуп изилдеген, кагаз бетине түшүрө баштаган окумуштуу Чокан Валихановдун аныктамасына ылайык бул чыгарма “кыргыз турмушунун энциклопедиясы”.

Энциклопедиялык мындай чыгарманы мектепте жана жогорку окуу жайларында окутуу иштери соңку жылдары кадимкидей системага салынып калган өңдүү. Бирок ал жумуштар да жетишсиз. Токсонунчу жылдардын экинчи жарымында Д.Саалиева “Мектепте “Манас” эпосун үйрөнүүнүн методикасы” [334] деген темада, ал эми Б.Оторбаев “Семетей”, “Сейтек” эпосторун окутуунун мазмуну жана методу” [286] деген темада кандидаттык диссертацияларды коргошкон. Андан бери республикалык илимий журналдардын беттеринде аталган үчилтикти окутуу боюнча бир нече ондогон илимий-методикалык макалалар жарык көрдү. Мунун баары аталган эпосту кыргыз адабиятынын мектеп курсунда окутуу иштерине арналган.

Диссертацияда мына ушул максатты ишке ашыруу менен жалпы изилдөөдөн төмөнкүдөй корутундуларды чыгардык:

1. Көлөмү жагынан да, идеялык-көркөмдүк өзгөчөлүктөрү жагынан да, эл турмушун, тарыхый баатырдык окуяларды жеткиликтүү көркөм чагылдыруу жагынан да, жүздөгөн каармандардын образдарын көркөм, элестүү сүрөттөп берүү жагынан да дүйнөдө эч бир эпос теңтайлаша албаган жападан жалгыз руханий кенч – ушул “Манас” эпосу. Мына ушундай руханий дөөлөттүн автору кыргыз эли, эл ичинен чыккан чыгармачыл инсандар. Кыргыздын ар бир айылында “Манас” айтпаган, же андан чакан үзүндү айтпаган адамды табуу кыйын. Эпос элдин руханий, маданий гана кенчи болбостон, ал элдин тарыхы, санжырасы, улуттук идеологиясы болуп калды. Ал эл турмушунун энциклопедиясы.

2. Республиканын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсу өзүнчө илимий дисциплина катары окутулуп жатканына мына он жылдан ашуун убакыт болгонуна карабай, бул ишмердүүлүктүн методологиялык негиздери атайын изилденбей, методикасы аныкталбай келди. Кандай гана ишмердүүлүк болбосун, анын жалпы мүнөзүн, багыттарын, жүрүшүн жана келечегин терең билүү, аныктап алуу зарыл.

3. “Манастаануу” курсунун мазмуну, маани-маңызы абдан кеңири маселелердин айкалышын камтыйт. Алсак, эпосту окуп-түшүнүү үчүн анын келип чыгышы, пайда болуш себептерин, эпосту эл арасынан жыйноо, жазып алуу иштерин, эпосту айтып бүгүнкү күнгө жеткирген манасчылардын айтуучулук өнөрү, алардын жашап өткөн мезгилдери, алардын айткан варианттары, “Манас” эпосунун толук мазмуну, эпостун идеясы, андагы адам жана жаратылыш концепциялары, эпостун изилдениш деңгээли, эпосту изилдеп, жайылтуудагы иш-чаралар, эпосту окутуп-үйрөтүү иштери сыяктуу абдан орчундуу маселелер жатат. Мындан тышкары “Манастаануу” – тил, адабият, тарых, искусство, педагогика, психология, музыка, театр, укук, идеология, сүрөт, кино, скульптура, география, экология, философия, саясат, этика, медицина, дин, коом ж.б. тармактарды камтып, аларды азыркы мезгилдин орчундуу маселелери менен тикелей байланышта иликтенип, илимдин бир тармагына айланып отурат.

4. Республиканын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуу боюнча төмөндөгүдөй милдеттердин коюлушу талапка ылайык: уникалдуу “Манас” эпос - үчилтигинин кыргыз маданиятындагы жана дүйнөлүк маданияттагы алган ордун белгилөө; эпос жөнүндөгү алгачкы маалыматтар менен (окурманды, угарманды, окуучуну, студенти ж.б.) толук кандуу кабардар кылуу; эпостун негизги темасы менен, идеясы менен тааныштыруу; байыркы менен бүгүнкүгө көпүрө болгон, Манас баатырдын

баянын биздин күндөргө жеткирген, баатыр өзү тандап, даарыган залкар манасчылардын жеке чыгармачылыгын, алардагы айтуучулук өзгөчөлүктөрдү даңазалоо; “Манасты” изилдеген окумуштуулар жана алардын эмгектери менен тереңден маалымат берүү; үчилтикти жазып алууда, кагазга түшүрүүдө, кара сөзгө келтирүүдө, басып чыгарууда жана которууда жүргүзүлгөн иш-аракеттер жөнүндө маалыматтарды берүү; эпостун сюжетин, кыскача мазмунун, өзөктүү окуяларын окутуу, алардагы турмуштук-философиялык ойлордун, тажрыйбалардын маани-маңызды турмушунда колдонууга көнүктүрүү; үчилтиктеги каармандар системасын талдоо жана өздөштүрүү; эпостун өзөгүндөгү каада-салт, ырым-жырым, үрп-адаттарды жана улуттук дөөлөттөрдү окурмандардын (а.и., студенттердин) аң-сезимине, жан-дүйнөсүнө жеткирүү; эпостун окуяларын жана элементтерин кагазга түшүргөн сүрөткерлердин эмгектерин даңазалоо; муундан-муунга оозеки айтылып келген таберишибиз менен сыймыктануу сезимин калыптандыруу; табиятынан айтуу шыгы болбосо да ар бир окурманды “Манастын” саптарынан айта билүүгө, көркөм окууга жана кептик чеберчиликке машыктыруу; эпостун негизинде жазылган пьесалар, драмалар, опералар, музыкалар, кинолор, даректүү фильмдер жөнүндө кабардар кылуу; кыргыз баласы кылымдар бою “Манастан” кубат алып, “Манас” менен сыймыктанып да, сыйынып да келгендиктен, анын уникалдуулугун даңазалап улуттук жүзүн сактай алууга көмөк көрсөтүү; кыргыз улутунун идеологиясынын пайдубалы болгон эпосту сактап, өнүктүрүү, жайылтуу менен урпактарды Ата-Журт үчүн күйүп жанган мекенчил болууга, эл камын ойлоого тарбиялоо.

5. Бүгүнкү күндө “Манас” эпосу боюнча чет өлкөлүк жана кыргыздын окумуштуулары тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөлөр абдан эле көп. Оозеки айтылып келген “Манас” кагазга түшүрүлө баштагандан тартып, анын сюжетине, жаралышына, аны айткан айтуучуларга, тактап айтканда, “манасчыларга” кызыккан дүйнөлүк деңгээлдеги изилдөөлөр – адабият таануучулар, тарыхчылар, этнографтар, философтор, композиторлор, кол өнөрчүлөр, сүрөтчүлөр ж.б. тарабынан жүргүзүлүп келип, азыркы күндө да андай ар тараптуу изилдөөлөр улантылууда.

6. “Манастаануу” илиминин калыптанышына жана өнүгүшүнө орус жана казак окумуштууларынын, айрыкча, кыргыз фольклористтеринин кошкон салымы атайы баса көрсөтүүгө татыктуу. Теориялык планда алганда, алардын эң башкы салымы – учурдагы “Манастаануу” илиминин илимий методологиясын түзүшкөндүгүндө болду.

7. Республиканын жогорку окуу жайларында он жылдан ашык убакыттан бери аталган курс милдеттүү окутулуп келе жатканына карабай, аны окутуунун бирдиктүү бир системасы али иштелип чыга элек болчу.

Колунуздагы изилдөө жүргүзүлгөндөн кийин, ойлойбуз, аталган курсту окутуунун педагогикалык жана методикалык негиздери толугу менен иштелип чыкты деп айтууга болот.

8. Республиканын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутууга негизги методикалык өбөлгө боло турган маселе – бул эпикалык мурастарды окутуунун иштелип чыккан бирдиктүү системасы, ошондуктан, биз диссертациялык изилдөөбүзгө эпостук чыгармаларды окуп-үйрөнүүнүн методикасын иштеп чыккан өзүнчө параграфты кошуп олтурабыз.

9. “Манастаануу” курсун окутуудагы педагогикалык методдор, формалар жана каражаттарды караган өзүнчө параграфта алар толугу менен системалаштырылды, “Манастаануу” курсун окутуп жаткан окутуучунун модели түзүлдү жана аталган маселе боюнча жүргүзүлүп жаткан тажрыйбалык-эксперименттик иштердин мазмунун ушул маселе түздү.

10. Республиканын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун заманбап технологиялар менен өркүндөтүүнүн методикалык жолдору иштелип чыкты.

11. Аталган курсту окутуунун негизги компоненттери, педагогикалык заманбап модели түзүлүп, аны окутуудагы технологиялар иштелип чыкты. Аталган курстун структурасындагы, мазмунундагы гуманисттик идеялар, студенттерди адептүүлүккө, мекенчилдикке тарбиялоодогу ролу аныкталды.

Көңүл бурганыңыздар үчүн чоң ырахмат!

Жыйындын төрагасы: Изденүүчүнүн мазмундуу баяндамасы үчүн чоң ырахмат. Катышуучуларда изденүүчүгө суроолор бар болсо берсеңиздер. Сунуш-пикирлерди суроолордон кийин билдиребиз. Кимде кандай суроо бар?

Калчекеев К.Б., филология илимдеринин доктору: Ашим Зулпуевич, Манас эпосу жөнүндөгү алгачкы маалыматтарды кайсы эмгектерден жолуктурабыз?

Изденүүчү: Сурооңузга ырахмат Кубанычбек Бекболотович. Манас эпосу жөнүндөгү алгачкы маалыматты XVI-кылымда жазылган «Маджму ат-таварих» («Тарыхтардын жыйнагы») аттуу кол жазмада эпостун эпизоддорунда байкаса болот. Аталган кол жазма XVI-кылымдын башында Фергана өрөөнүндөгү Сейф-Ад-Дин Аксыкенттиге таандык. Автор бул эмгегинде өткөн кылымдарда жашаган элдердин баатырдык иштерине, диний, фантазиялуу уламыштарды, окуяларды, фактыларды чагылдыруу менен бирге Манастын тарыхый адам экендигин далилдей турган окуяларга, ал китепте аты аталган, ар кайсы кылымдарда жашап өткөн тарыхый адамдарга, географиялык жер-суунун аталыштарына токтолгон. Бул болсо Манас жөнүндө жөн гана маалымат болгон.

Сакиева С.С., педагогика илимдеринин доктору, профессор: Ашим Зулпуевич айтыңызчы “Манастаануу” курсун окутууда кандай заманбап технологиялар колдонулат? Бул биринчи суроом.

Изденүүчү: Сурооңузга чоң ырахмат. Жаңычыл (интерактивдүү, инновациялык) сабактардын өтүш тартиби жана студенттерге берген тапшырмалар да башка тартипте болот. Ошондуктан жаңычыл сабакта топ-топ менен, майда тайпаларга бөлүнүү аркылуу өз алдынча иштөөдө үйгө берилген тапшырманы долбоор (проект) түзүү менен аткарылат. Заман талабына жараша студенттер долбоорду «мультимедиянын» жардамы менен аткарышат. «Мультимедия» жаңы түшүнүк болгондуктан, ал жөнүндө бир аз маалымат берүүнү чечтик. Мультимедия – (англис тилинен “multi” – көп /много/; “media” – чөйрө/среда/) – көрмө жана үндүү маалыматтык башкаруу менен интерактивдүү программалык камсыздандыруучу заманбап техникалык жана маалыматтык каражаттар. Мультимедия термини көп өлчөмдөгү маалыматтарды алып жүрүүчү жана аларга тез жетүүнү камсыздоочу каражат деген түшүнүктү туюнтат. Мына ушундай алгачкы маалыматты алып жүрүүчү каражат бул – CD – “compact disk” болгон. Демек, мультимедия деген термин – салттуу ыкма менен аудио, видео, анимация (сүрөттөр), тексттер, көрүнүштөр аркылуу маалыматты жеткирүү дегенди түшүндүрөт. Аталгандардын баардыгы атайын программалар менен компьютердин жардамы аркылуу ишке ашат жана андагы эсте сактоочу дискте сакталат. Ошондуктан мультимедия түздөн-түз компьютерге көз каранды. Студенттер компьютердин жардамы менен презентация жасап, аларды тарыхый комуз күүсү менен коштоп, улуу манасчы Саякбай Каралаевдин өмүрү чыгармачылыгы тууралуу эссе-эскерүү жасашкан.

Негизи, лекция – сабактарында пайдаланылуучу “мультимедия” түшүнүгү – бул окутуунун интерактивдүү методдорунун алкагында карала турган маселе. “Манастаануу” курсун окутууда – окутуунун түрдүү каражаттардын: технологиялык каражаттар: интерактивдүү доска, мультимедиялык техникалар, проекторлер, документалдуу жана илимий даректүү фильмдердин дисктери, микрофон, үн-аудио тасмалар, көрсөтмө куралдар, иллюстрациялуу сүрөттөр, интернет сайттар, таркатылып берүүчү материалдар ж.б.) колдонулат.

Сакиева С.С., педагогика илимдеринин доктору, профессор: Ырахмат, экинчи суроом. Сиздин оюңузча, Манас таануу сабагын тарыхчылар окутуусу талапка ылайыкпы же кыргыз тилчи – адабиятчыларбы?

Изденүүчү: Сурооңузга чоң ырахмат. “Манастаануу” курсу республиканын жогорку окуу жайларынын баардык адистиктеринде окутулат. Айрым ЖОЖдордо техникалык, медициналык, чарбалык, экономикалык адистиктерде аталган курс философия жана коомдук илимдер

кафедраларынын окуу жүктөмдөрүндө каралган, демек аны филологдор эмес, тарых жана философия адистери окутуп келишет, мунун өзү туура эмес. Ошол окуу жайларында тилдер кафедрасы бар, “Манастаануу” курсун ошол кафедранын жүктөмүнө берүү зарыл, ошондо гана аталган курсту филолог-окутуучу окута алат.

Саттарова А.Т., филология илимдеринин кандидаты, доцент: Ашим Зулпуевич элдик эпосторду окутуунун өзгөчөлүктөрү кайсылар? Ушулар жөнүндө кыскача айта кетсеңиз.

Издөнүүчү: Сурооңузга ырахмат Азиза Тешебаевна. Белгилүү окумуштуу, педагогика илимдеринин доктору, профессор Абдыкерим Муратов элдик эпосторду окутуу маселеси боюнча бир нече өзгөчөлүктөрдү белгилеген:

“Биринчи өзгөчөлүк – жалпы эле фольклордун өзгөчөлүгү менен байланыштуу каралууга тийиш. Ар бир чыгарманын текстин интерпретациялаган кезде анын жазма адабияттан бөтөнчөлүктөрү белгиленип турушу керек, ансыз профессионал адабиятты караган көз менен оозеки эл чыгармачылыгын кароо мүмкүн эместигин айтып, ал өзү түзүп, басмадан чыгарган “Адабият терминдеринин түшүндүрмө сөздүгүнөн” оозеки жана жазма адабияттын айырмасын келтирген “Элдик оозеки чыгармачылыктын жазма адабияттан айырмасы: 1. Коллективдүүлүгү, б.а., бир чыгарманын түпкү тегин жалгыз адам түзгөн болсо да, ал эл арасында оозеки жашап, ага улам кийинки муундун өкүлдөрү кошумчаларын кошот, кыскасы, автору белгисиз болот да, коллективдин чыгармасына айланат. 2. Варианттуулугу. Элдик оозеки чыгармаларда туруктуу текст жок болот да, бир эле чыгарма жаралуу мезгили, орду, аткаруучусу жагынан ар түрдүү болуп кала берет, натыйжада анын ар кыл варианттары келип чыгат. 3. Салттуулугу. Мындай чыгармаларда текстинен тартып, сюжет, образ, мотивдеринде окшоштуктар болот да, алар варианттардан варианттарга, бир мезгилден экинчи бир мезгилге көчүп жүрө берет. 4. Оозеки болушу. 5. Көркөмдүк системасында туруктуу сөздөрдүн, фантастиканын, гиперболанын көп кездешиши, реалдуулукка караганда, идеалдуулуктун арбын өкүм сүрүшү”;

Экинчи өзгөчөлүк – фольклордук чыгармаларды салыштырма анализ жүргүзүү анын табиятын туура түшүнүүгө жардам берет. В.М.Жирмунскийдин “тарыхый-генетикалык” (бул же тигил көрүнүштүн түпкү тегин кароо); “тарыхый-типологиялык” (бул же тигил көрүнүштү коомдук өнүгүштүн баскычтары менен кароо); “улуттар жана элдер аралык маданий өнүгүштүн контекстинде кароо” деген сунуштаган ыкмаларын жазып, мугалим бул эмгекти, о.э., салыштырма-типологиялык талдоо жүргүзгөн башка эмгектерди да билүүгө тийиш” – деп эсептейт.

Үчүнчү өзгөчөлүк – элдик оозеки чыгармалар эл арасында оозеки тарагандыктан, анын алып жүрүүчүлөрү таланты бар кишилер – манасчылар, төкмөлөр, ырчылар болушкан, алардын ...аткаруучулук өнөрү чоң мааниге ээ. Ошондуктан мугалим фольклордук чыгармалардын бул өзгөчөлүгүн эске алуу менен техникалык каражаттар аркылуу (видео, DVDж.б.) аткаруучунун жандуу элеси, айтып жаткандагы абалын, ... аны аудитория кандай кабыл алып жатканы менен таанышыш керек.

Төртүнчү өзгөчөлүк – элдик чыгармалар, алардын ичинде эпостор азыркы балдардын дүйнөсүнө дагы жакын болушу үчүн андагы тил байлыктары менен өзгөчө иштөө керек. ...Ырасында, учурда кыргыз тилин эң мыкты билет деген окуучулар да эпостордон өзү маанисин билбеген, түшүнүксүз сөздөрдү жайнатып таап чыгат. Андыктан кыргыз фольклору балдар – тил байлыгын өстүрө турган айдың талаа, башка бир жерден да таба албай турган рухий кенч, алтынга алмаштыргыс, казган сайын улам ары казып кете бере турган кен”.

Атакулова М.Т., филология илимдеринин доктору, доцент: Ашим Зулпуевич “Манас таануучу” Р.З.Кыдырбаеванын эпостун генезиси, тарыхый эволюциясы жөнүндөгү көз-карашы жөнүндө кыскача айта кетсеңиз?

Изденүүчү: Сурооңузга чоң ырахмат. Кыдырбаева Раиса Заитовна (1930) - көрүнүктүү «Манас» изилдөөчү. Кыргыз адабиятынын маселелерине, фольклорго, «Манаска» арналган онго жакын монографиянын ээси. 1981-жылы Түркияда түрк элдеринин 2-бүткүл дүйнөлүк конгрессине Кыргызстандын өкүлү катары катышып, «Манас» боюнча доклад жасаган. «Манас» эпосунун генезиси» аттуу фундаменталдык изилдөөсүнөн улам дүйнөнүн фольклорист-окумуштууларынын арасында кадыр-баркка ээ болгон.

Р. З. Кыдырбаева «Манас» эпосунун генезисинде» маселени салыштырма-тарыхый, тарыхый-типологиялык планда карап, кыргыз эпосунун эпос катары өнүгүшүнүн көп кылымдык эволюциясын ачып көрсөткөн. Мындай кең кулачтуу изилдөөнү ушул мезгилге чейин эч ким жүргүзгөн эмес.

Момуналиев С., педагогика илимдеринин доктору, профессор: Инновация жана новация деген эмнени түшүндүрөт?

Изденүүчү: Сурооңузга чоң ырахмат. “Манастаануу” курсун окутуу процессинде инновациялык технологиялар менен же интерактивдүү методдорду колдонуп окутуу маселесинде сөз кылуудан мурда алгач “инновация”, “инновациялык окутуу”, “интерактивдүү” деген терминдик аныктамалардын (дефиниция) эмне экенин чечмелеп алганыбыз ылайык.

«Инновация» – бул латын тилинен кирген термин, эки сөздөн турат. Биринчи бөлүгү – *ин*: «ичинен», «өзүнөн» дегенди, экинчи *новация* бөлүгү

«жаңылануу», «өзгөрүү» дегенди билдирет. Демек, лексикалык мааниси – жаңылануу, ошондой эле өз ичинен, өзүнөн өзгөрүп жаңылануу. Албетте, инновация түшүнүгү эл чарбасынын, илимдин көп тармактарына тийиштүү, а биздин шартта, мындай түшүнүктөрдүн билим берүү тармагындагы абалы тууралуу сөз болушу керек. Мындан да тагыраагы – мектеп курсунда кыргыз тилин окутуу маселесинин тегерегинде болушу керек.

Момуналиев С., педагогика илимдеринин доктору, профессор: Ырахмат. Экинчи суроом, С. Байгазиевдин эмгегинде көрсөтүлгөн сунуштарга кандай өз сунуштарыңызды кошумчалай алдыңыз?

Изденүүчү: Сурооңузга чоң ырахмат Сатканбай Момуналиевич. Окумуштуунун берген сунуштарына мен төмөнкүдөй сунуштарымды кошумчаладым: «Манас» эпосун мектептерде жана жогорку окуу жайларында окутууну илимий-методикалык, окуу-педагогикалык комплекс менен жабдуу; "Манастын" педагогикасын, моралдык-этикалык, рухий-философиялык нарктарын изилдөө жана жайылтуу; "Манасты" окутуунун илимий-усулдук негиздерин иштеп чыгуу; мектептерде жана ЖОЖдордо улуу эпосту окутуу процессине аба менен суудай зарыл окуу каражаттарын, б.а., окуу концепцияларын, окуу стандарттарын, программаларын, окуу китептерин, методикалык колдонмолорду, иштелмелерди, дидактикалык материалдарды, көрсөтмө куралдарды, укма-көрмө каражаттарды, илимий-популярдуу басылмаларды, кошумча окуу куралдарын иштеп чыгуу; мектептер жана жогорку окуу жайлары үчүн "Манас" боюнча адаптацияланган окуу хрестоматияларын түзүү; "Манас" боюнча окутуу-тарбиялоо ишиндеги алдыңкы педагогикалык тажрыйбаларды үйрөнүү жана жайылтуу ж.б.

Эгерде, аталган сунуштарды жетекчиликке алып, "Манасты" окутуу үчүн илимий-методикалык, окуу-педагогикалык, усулдук база түзүлсө, колго алаарлык китептер, окуу куралдары, методикалык колдонмолор, хрестоматиялар жарык көрсө, окутуп жаткандар үчүн да, окуп жаткандар үчүн да кыйла жеңилдик болуп, коом үчүн зор эмгек ишке ашкан болоор эле.

Токтосунов А.А., педагогика илимдеринин кандидаты, доцент: Ашим Зулпуевич, менде эки суроо бар. Изилдөөңүздө эксперимент кылып кайсы окуу жайларын алдыңыз? Бул биринчи суроом.

Изденүүчү: Сурооңузга чоң ырахмат. Педагогикалык эксперименттин түрлөрү бири-биринен эриш-аркак удаалаш колдонулуп, салыштыруу жүргүзүү үчүн эксперименттик жана контролдук группалар тандалып алынды. Эксперименттик тыянактардын ишенимдүүлүгү эксперименттин шарттарын сактоодон түздөн-түз көз каранды болот. Жалпысынан, изилдөөгө ар түрдүү ЖОЖдор тартылганын, анда окутуучулар менен бирдикте студенттер катышкандыгын эсепке алсак, изилдөө объектиси жетишерлик чоң масштабда болду

деп айтууга негиз бар. Ош жана Жалал-Абад шаарларынын жогорку окуу жайларынын окутуучуларынан 11 педагог катышты. Атап айтсак, М.М.Адышев атындагы Ош технологиялык университетинин окутуучулары: ОшГУнун профессору **А.Т.Сатгарова**; ага окутуучу **Н.Турганбаева**; Ош мамлекеттик университетинин окутуучулары: филология илимдеринин доктору **Г.Жамгырчиева**; окутуучу **Б.Алпаизова**; Кыргыз-Өзбек университетинин окутуучулары: педагогика илимдеринин кандидаты, доцент **Н.Д.Тилекова**; педагогика илимдеринин кандидаты, улук окутуучу **Г.О. Усарова**; Ош гуманитардык-педагогикалык институтунун окутуучулары: улук окутуучу **У. Назмидинов**; улук окутуучу **А. Наркеева**; Жалал-Абад мамлекеттик университетинин окутуучулары: филология илимдеринин доктору, профессор **К.Калчекеев**; педагогика илимдеринин кандидаты, доцент **Ж.Эшиев**; улук окутуучу **А.Шерипбаев**.

Токтосунов А.А., педагогика илимдеринин кандидаты, доцент: Ырахмат. Экинчи суроом, изилдөөңүздүн практикалык мааниси тууралуу айтып бериңиз.

Изденүүчү: Ырахмат. Жүргүзүлүп жаткан изилдөөнүн жыйынтыктары Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуп жаткан окутуучуларга практикалык жардам көрсөтөт. Изилдөөдөн келип чыккан корутунду менен практикалык сунуштар “Манастаануу” боюнча жазыла турган окуу китептерин, усулдук колдонмолорду, окуу программаларын мазмунун жакшыртууда таяныч база боло алат. Курсту өздөштүрүүдө студенттерге курстук, дипломдук иштерди, магистрдик жана кандидаттык диссертацияларды жазууда – студенттерге, окутуучуларга, изденүүчүлөргө адабий-теориялык, педагогикалык-методикалык багыт көрсөтөт.

Касымбеков Э.А., педагогика илимдеринин кандидаты, доцент: Ашим Зулпуевич педагогикалык эксперименттин жүрүшү жана анын жыйынтыктары кандай болгондугу тууралуу айтып берсеңиз?

Изденүүчү: Чоң ырахмат. “Манастаануу” предметинин жалпы билим берүү программасынын структурасындагы ордунун мүнөздөмөсү орун алган: “Манас” – улуу кыргыз элинин бүткүл басып өткөн тарыхындагы ата-бабалардын башынан өткөргөн түрдүү тарыхый-социалдык, коомдук этаптарды көп кырдуу чагылдырган рухий-көркөм поэтикалык мурас. Аталган дисциплина – лексикалык, практикалык, семинардык сабактар формасында окуп-үйрөтүлөт. Лекциялык сабактарда эпостун кыргыз элинин рухий турмушундагы ролу, анын жаралышы: божомолдор, уламыштар, тарыхый далилдер, изилдөөнүн тарыхы, эпосту жыйноо жана жарыялоо иштери, манасчылар жана манасчылык өнөр, изилдөөчү окумуштуулар ж.б. жөнүндө маалыматтар берилет.

Студенттер тарабынан аткарылган иштер ар биринин акыл-оюнун, жөндөмдүүлүгүнүн продукциясы. Демек, аларды баалоо да түрдүү багытта жүрүшү керек. Мындан улам, биз “баалоо” процессин ишке ашырууда төмөндөгүдөй жагдайларды байкай алдык:

Биринчиден, бирден бир туура, анык жообу болбогон жана болушу да мүмкүн эмес маселелер жаралганда студенттердин билимин баалоо кыйынчылыкты туудурат. Экинчиден, окутуучу студенттин кагазга жазылган же болбосо оозеки айткан жообундагы тууралыкты эмес, студенттин аракет кылуусун башкы орунга койгондо окутуунун ийгилиги артмакчы. Мында студенттин ой жүгүртүүсү, өз алдынча иш-аракети жогору бааланат. Үчүнчүдөн, окутуучу студенттин тапшырма аткаруусун чектебестен эркин койсо, студент – эмнени билүүгө, эмнени жасоого тийиш экендигин туюп, “баалоо” процессинде окутуучусуна өзү жардамдаша алаарын түшүндүк. Алсак, монолог айтуу – бир канча эрежелердин негизинде аткарылышы керек (сөздөрдү так жана туура айтуу, сүйлөөрдүн алдында дем алууну тууралоо, эмоция менен дикцияны туура чагылдыруу).

Натыйжада, мыкты теориялык билим алган, интерактивдүү ыкмада иш алып барган эксперименттик тайпаларда “Манастаануу” предметин өздөштүрүү, манасчылардын өмүрү чыгармачылыгы тууралуу билүү, образдар системасын талдоо, өздөштүргөн билимдери, ошондой эле, адабий көз караштары текшерүү тайпалардагы студенттерге салыштырмалуу жогору болду. Изилдөөдөн келип чыккан натыйжаларды салыштырсак, алар төмөнкүдөй көрсөткүчтөрдү берди.

Жогорку окуу жайларынын студенттерине “Манастаануу” сабагынан “Көркөм окуу”, “Монолог айтуу”, “Образдар системасын өздөштүрүү” ыкмалары аркылуу окутуунун көрсөткүчү биз изилдөө жүргүзгөн окуу жайлардын ар биринде ар кандай көрсөткүчтөрдү көрсөттү.

Атап айтсак, Ош технологиялык университетинде 2 тайпа, эксперименттик группаларда – 85,3%ды (пайыз) , текшерүүчү группаларда – 64,5 %ды (пайыз) көрсөттү; Ош мамлекеттик университетинде 2 тайпа, эксперименттик группаларда – 88,2 %ды (пайыз) , текшерүүчү группаларда – 67 %ды (пайыз) көрсөттү; Кыргыз-Өзбек университетинде 2 тайпа, эксперименталдык группаларда – 84, 5 %ды (пайыз) , текшерүүчү группаларда – 63,1 %ды (пайыз) көрсөттү; Ош гуманитардык-педагогикалык институтунда 2 тайпа, эксперименталдык группаларда – 86, 2 %ды (пайыз) , текшерүүчү группаларда – 65,8 %ды (пайыз) көрсөттү; Жалал-Абад Мамлекеттик университетинде 2 тайпа, эксперименталдык группаларда – 86, 1 %ды (пайыз), текшерүүчү группаларда – 63 %ды (пайыз) көрсөттү.

Касымбеков Э.А., педагогика илимдеринин кандидаты, доцент:
Ырахмат. Экинчи суроом, изилдөөдө кайсы методдорду колдондуңуз?

Издөнүүчү: Сурооңузга чоң ырахмат. Диссертациялык изилдөөдө ар кандай изилдөөлөрдө колдонулуучу салтка айланган методдорду (илимий-

теориялык, практикалык-эмпирикалык, эксперименталдык жана статистикалык) колдондук. Илимий-теориялык методдун алкагында тандалып алынган темага байланыштуу нормативдик документтер, адабий-теориялык, илимий-методикалык эмгектер талдоого алынды, жалпылаштырылды, жыйынтыгында аткарыла турган илимий изилдөөнүн жумушчу божомолу негизделди. Эмпирикалык-практикалык методдун алкагында байкоо жүргүзүү, аңгемелешүү, сурамжылоо, анкета толтуруу, тест жүргүзүү, алардын жыйынтыктарын анализдөө жана синтездөө, сабактарга катышуу, талдоо, тажрыйбаларды үйрөнүү иштери жүргүзүлдү. Эксперименталдык методдун алкагында байкоо, изилдөө, аныктоо, текшерүү жана жыйынтыктоо этаптары жүргүзүлдү. Тажрыйбалык-эксперимент мезгилиндеги аныкталган кемчилдиктер менен жетишилген ийгиликтердин пайыздык катышы аныкталып, изилдөөдөгү жалпылыктар, өзгөчөлүктөр жана айырмачылыктардын көрсөткүчтөрү сунуш кылынды.

Жыйындын төрагасы: - Суроолор дагы барбы? Негизи, изденүүчүгө суроолор жетиштүү эле берилди. Эми суроо берүүнү токтотуп, изилдөөнү талкуулоого өтсөк. Диссертация менен баарыңыздар таанышсыздар. Каалоочулар кезек менен пикирлериниздерди билдире берсеңиздер болот.

Калчекеев К.Б., филология илимдеринин доктору: Ашим Зулпуевичтин изилдөө иши азыркы мезгилдин заманбап талаптарына ылайык келет. Иштин темасы абдан актуалдуу. Айрыкча баса белгилеп айта турган нерсе: изилдөө темасы боюнча 1 илимий усулдук китеп, 1 монография жана 18 илимий макала жарык көргөн. Иш жалпысынан мазмундуу, теманы толугу менен ачып берүүгө аракет кылган. Ошону менен катар эле иштин жалпы мазмунуна кедергисин тийгизбеген мүчүлүштүктөр да бар. Илимий стилди күчөтүп, грамматикалык материалдардын берилиши жана тилдин бөлүмдөрү боюнча системага салынуу керек деп эсептейм. Жана да корутундулардын тактыгына, жугумдуулугуна дагы бир жолу кайрылсаңыз.

Диссертация педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алууга коюлган талаптарга жооп берет деп эсептейм жана жактоого сунуштайм. Изденүүчүгө ийгилик каалайм.

Сакиева С.С., педагогика илимдеринин доктору, профессор: Изилдөөнүн актуалдуулугу эч кандай талаш жаратпайт. Ишти чыныгы мээнет менен, практикага айкалыштырып жазылган илимий эмгек деп айтууга болот.

Бирок, III бапта белгилүү окумуштуулардын цитаталарын, эпостон үзүндүлөрдү өтө көп колдонупсуз, бул жобого туура келбейт. Ушуну да эске алсаңыз. Бул сунуштар жумуштун жалпы баасын төмөндөтпөйт, изилдөө 13.00.02-окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы (кыргыз

адабияты) адистиги боюнча доктордук диссертацияга коюлган талаптарга шайкеш аткарылган. Диссертациялык иш жактоого сунушталсын.

Саттарова А.Т. – филология илимдеринин кандидаты, доцент: Ашим Зулпуевич менен бир каферада бир топ жылдан бери чогуу иштейбиз. Ашим Зулпуевич бул эмгекти жаратууда көп эмгектенди. Диссертация боюнча менин тааныштыгым бар, окуп чыктым. Иш мазмундуу, ырааттуу аткарылган. Көп эмгектенгени байкалып турат. Изденүүчү изилдөө ишинде өзүнүн көп жылдык мол тажрыйбасын пайдалангандыгы байкалып турат. Иш теориялык жана практикалык жактан кеңири жалпылаштырылган.

Ошону менен катар кемчиликтер жок деп айта албайм. Стилистикалык, техникалык жактан кеткен каталарга көбүрөөк көңүл бурунуз. Иш доктордук даражаны изденип алууга карата коюлган баардык талаптарга жооп берет деп эсептөө менен, жактоого сунуштайм.

Токтосунов А.А. – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент: Ашим Зулпуевич менен көп жылдан бир жамаатта иштешип келе жатабыз. Теманын актуалдуулугу эч кандай талаш жаратпайт. Бул эмгекти жаратуу көп жылдык мээнетти талап кылды деп айта алам. Ийгилик каалаймын!

Касымбеков Э.А. – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент: Ишти бүткөн илимий эмгек катары саноого болот. Материал көп, кенен иштелгендиги көрүнүп турат. Мен да ийгилик каалайм!

Зикирова Г.А. - педагогика илимдеринин кандидаты, доцент: Тема актуалдуу. Изденүүчү Ашим Зулпуевичтин тынымсыз аракеттенген ишинин натыйжасы көрүнүп турат. Ийгилик каалайм!

Жыйындын төрагасы: Анда эмесе чыгып сүйлөөчүлөр жок болсо, диссертанттын жыйынтыктоочу пикирине кезек берели.

Изденүүчү Зулпуев А.З.: Урматтуу жыйындын төрагасы Сатканбай Момуналиевич, урматтуу катышуучулар, кымбаттуу кафедранын мүчөлөрү! Биринчиден баарыңыздарга диссертациялык ишимди талкуулоого активдүү катышып бергениңиздер үчүн, ошондой эле баалуу ой-пикир, сунуштарыңыздар үчүн терең ыраазычылык билдиргим келет. Диссертациялык кеңеште жактоого чейин сиздердин сунуштарыңыздарды эске алууга аракет кылам. Дагы бир жолу чоң ырахмат!

Жыйындын төрагасы: Эмесе, башка сүйлөй турган каалоочулар болбосо, биз бул диссертация боюнча бүтүм кабыл алышыбыз керек.

ДИССЕРТАЦИЯНЫ ТАЛКУУЛООДОН КИЙИН ТӨМӨНКҮДӨЙ БҮТҮМ КАБЫЛ АЛЫНДЫ:

Зулпуев Ашим Зулпуевичтин “Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун илимий-методикалык негиздери” темасындагы 13.00.02-окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы

(кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши боюнча:

1.Изилдөөнүн актуалдуулугу. Өткөн кылымдын токсонунчу жылдарынын башынан бери башка улуттар менен өлкөлөр сыяктуу эле кыргыз элинин эгемендүүлүккө ээ болушу менен мамлекеттик баш мыйзамдан (конституция) тартып башка баардык мыйзамдар, анын ичинде “Билим берүү жөнүндөгү” мыйзамы эркин жана демократиялык өнүгүүнүн талаптарына жана эл аралык алака-мамилелердин, кызматташуулардын негизине ылайык кайрадан иштелип чыкты. Мындай өзгөрүүлөр мектепте жана жогорку окуу жайларында жүргүзүлүп жаткан, эми жүргүзүлө турган реформалардын негизги концептуалдык багыттарын да аныктады.

Негизи, ааламдашуу процесси деп батышка жана европалык башка өлкөлөргө, алардагы жүрүп жаткан билим, тарбия реформаларына жапырт киришүү процесстери улуттук, этностук кайра жаралууларды бутунан тушап, абалтан түзүлүп келе жаткан улуттук жөрөлгөлөрдүн калыптанып кетишине жолтоо болоору анык. Ошондуктан, ааламдашуу (глобализация) эмес, улуттук кыртышка, мындагы каада-салттар менен үрп-адаттарга, оозеки адабиятка, улуттук маданиятка, билим берүү жана тарбиянын улуттук (этнопедагогика) кыртышындагы улуттун салттарына кайтуу, ошону андан ары калыптандыруу маселеси бүгүн биз үчүн күн тартибиндеги биринчи маселе болушу шарт.

Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү орто мектептерден тартып профессионалдык жогорку билим берүүчү жогорку мектепке чейин элдин абалдан келе жаткан салтын чагылдырган чыгармаларды активдүү үйрөтүү процесси, ошол улуттук кыртышка кайрадан кайтуу дегендик. Бул иште кыргыздын оозеки адабияты, каада-салты менен үрп-адаттарын чагылдырган көөнө маданияты андай улуттук реформаларды жасоого, аны өнүктүрүүгө өбөлгө болот. Ошол оозеки көөнө адабият менен маданияттын мыкты үлгүсү элдик эпостор, булардын башында турган “Манас” эпосу.

Энциклопедиялык мындай чыгарманы мектепте жана жогорку окуу жайларында окутуу иштери соңку жылдары кадимкидей системага салынып калган өңдүү. Бирок ал жумуштар да жетишсиз. Токсонунчу жылдардын экинчи жарымында Д.Саалиева “Мектепте “Манас” эпосун үйрөнүүнүн методикасы” [334] деген темада, ал эми Б.Оторбаев “Семетей”, “Сейтек” эпосторун окутуунун мазмуну жана методу” [286] деген темада кандидаттык диссертацияларды коргошкон. Андан бери республикалык илимий журналдардын беттеринде аталган үчилтикти окутуу боюнча бир нече ондогон илимий-методикалык макалалар жарык көрдү

Изилдөөнүн актуалдуулугун аныктоодо практикада жолугуп жаткан төмөндөгүдөй кемчилдиктер, проблемалар эске алынды: “Манастаануу” курсу республиканын жогорку окуу жайларынын ЖОЖдук компоненттин алкагында өзүнчө дисциплина катары киргизилгенине карабай, анын дисциплиналык статусу аныктала элек, илимий-методикалык жактан да анын статусу негиздене элек; “Манастаануу” курсунун максатына жараша окуу материалдарынын тематикасынын мазмуну, формалары менен каражаттары методикалык жактан жабдыла элек; аталган курсту окутуунун адабий-теориялык, педагогикалык-дидактикалык жана методикалык жактан жабдылышы жогорку окуу жайларында каралган эмес; “Манастаануу” курсунун жалпы методикалык модели иштелип чыккан эмес, аны окутуунун технологиясы иштелип чыга элек. Мына ушундай муктаждыкты толтуруу максатында биз “Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун илимий-методикалык негиздери” деген теманын алкагында диссертациялык изилдөө жүргүзүүнүн зарылдыгы келип чыкты.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу.

Кыргызстандын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окуу дисциплинасы катары теориялык жана методикалык жактан алгачкы ирет негизделишинде; аталган курстун максат-милдеттеринин, мазмундук өзөгүнүн, окутуу формалары менен каражаттарынын илимий-методикалык жактан алгачкы жолу такталышында; ЖОЖдордо “Манастаануу” курсун окуп-үйрөнүүнүн заманбап моделинин иштелип чыгышында, ал моделдин компоненттеринин такталышында, аны окутуунун адабий-теориялык, педагогикалык-дидактикалык жана методикалык принциптеринин, ыкмаларынын, методдорунун, формаларынын жана каражаттарынын аныкталышында; аталган курстун иштелип чыккан моделин турмушка ашыруунун технологияларынын жана “Манастаануу” дисциплинасын окуп-үйрөнүүнү мындан ары өркүндөтүүнүн келечектүү концепциясынын иштелип чыгышында; «Манастаануу» курсун окутууга арналган иш-чаралардын алгачкы ирет Республиканын ЖОЖдорунда практикаланышында.

Изилдөөнүн практикалык баалуулугу. Жүргүзүлүп жаткан изилдөөнүн жыйынтыктары Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуп жаткан окутуучуларга практикалык жардам көрсөтөт. Изилдөөдөн келип чыккан корутунду менен практикалык сунуштар “Манастаануу” боюнча жазыла турган окуу китептерин, усулдук колдонмолорду, окуу программаларын мазмунун жакшыртууда таяныч база боло алат. Курсту өздөштүрүүдө студенттерге курстук, дипломдук иштерди, магистрдик жана кандидаттык

диссертацияларды жазууда – студенттерге, окутуучуларга, изденүүчүлөргө адабий-теориялык, педагогикалык-методикалык багыт көрсөтөт.

Изденүүчүнүн жеке салымы: Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун мазмунун, формаларын жана каражаттарын иштеп чыккандыгы, аны окутуунун натыйжалуу методикалык ыкмаларын, технологияларын сунуш кылгандыгы; окутуунун салттуу ыкмаларынын негизинде салтка айланбаган жаңы сабактардын, инновациялык жана интерактивдүү окутуу технологияларынын иштелип чыгып, аларды практикага сунушталгандыгы; иштелип чыккан ыкмалардын натыйжалуулугу педагогикалык эксперимент аркылуу сыноодон өткөрүлгөндүгү, илимий иштин изилдөө багыты боюнча жыйынтыктардын, сунуштардын апробацияланышы жана тастыкталышы диссертанттын жеке салымы катары каралышы керек.

Изилдөөдөн келип чыккан натыйжалардын жана жыйынтыктардын ишенимдүүлүгү, сунуштардын тастыкталуу даражасы изденүүчүнүн изилдөө ишинин темасы боюнча илимий-практикалык конференцияларда докладдар, кырдан ашуун илимий-методикалык макалалар жарыяланган. Диссертациялык иш аткарылган - М.М.Адышев атындагы Ош технологиялык университетинде кафедранын кеңейтилген жыйынынын отурумунда, диссертациялык кеңештин алдын ала коргоо отурумунда талкууланган.

Диссертациялык иштин адистикке ылайык келиши: Изилдөөдө окутуу жогорку окуу жайларында “Манас таануу” курсун окутуунун методикасын окутууну практикага киргизүүнүн жолдору иштелип чыккан. Ошондуктан “Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун илимий-методикалык негиздери” темадагы диссертациялык иш 13.00.02-окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистигине туура келет.

Диссертациялык изилдөө ишинин материалдары толугу менен Эл аралык илимий практикалык конференциялардын материалдарына жарыяланган.

ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ ТӨМӨНКҮ ЭМГЕКТЕРДЕ ЧАГЫЛДЫРЫЛГАН:

1. “Манастаануунун мыйзамдык-укуктук негиздери”. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана - Бишкек, 2017. - №10. – 191-195 бб.;
2. «Манас» эпосундагы аялдардын образын окутуу”. ОшМУ жарчысы, Ош.- 2017.- №4. – 57-60 бб.;

3. “Жогорку окуу жайында «Манастаануу» сабагын уюштуруунун педагогикалык шарттары”. ОшМУ жарчысы , Ош.- 2017.- №4. – 61-65 бб.;
4. «Манастаануу» курсун окутууда жети осуятты колдонуу». «Известия» ОшТУ, 2017. - №4. - 82-86 бб.;
5. «Манастаануу» курсун окутуудагы милдеттер жана күтүлгөн натыйжалар». «Известия» ОшТУ, 2017. - № 4. - 87- 91 бб.
6. “История сбора «Манас» из уст народа” . «Juvenisscientia» Эл аралык илимий журналы, Санкт-Петербург, 2018. № 8. 25-27 бб.;
7. “Преподавание студентам о месте эпоса «Манас» в духовной жизни кыргызского народа и его современном значении”. «Coloquium-journal», Miedzynarodoweczasopismonaukowe, Варшава, Польша, №8 (19), 2018, С. 60-63;
8. “История исследования эпоса «Манас» мировыми и кыргызскими учеными”. Ежемесячный электронный научный журнал «Постулат», Еврейская автономная область, Биробиджан, 2018. - № 8. - С. 94-101;
9. “Искусство Манасчи - мост между прошлым и настоящим”. Международный журнал гуманитарных и естественных наук, Новосибирск, 2018. - № 9. С. 126-132;
10. «Манас»-элдин оозеки чыгармачылыгынын үлгүсү. ОшМУ жарчысы , Ош.- 2018.- №4. – 88-93 бб.
11. «Коншу жашаган элдердин “Манас” үчилтиги менен таасирлениши». ОшМУ жарчысы , Ош.- 2018.- №4. 93-96 бб.
12. ““Манас” эпосундагы аялзатынын баатырдыгы”. Известия ОшТУ. - Ош, 2018. - № 3. 206-210 бб.
13. ““Манас” эпосунда көчмөн турмуштун сүрөттөлүшү”. Известия ОшТУ. - Ош, 2018. - № 3. 210-215 бб.
14. ““Манас” үчилтигиндеги аялдардын образын окутуунун тарбиялык мааниси”. Журнал Эл агартуу. Бишкек, 2018. - № 11-12. 25-31 бб.
15. ““Манас” эпосунун руханий маани-маңызы жана эпосту окутуунун бүгүнкү күндөгү тарбиялык ролу”. Журнал Эл агартуу. Бишкек, 2018. - № 11-12. 31-35 бб.
16. «Обучение курсу «Манасоведение» через выразительное чтение эпоса». Ежемесячный электронный научный журнал «Постулат». - Еврейская автономная область. Биробиджан, 2019. - № 2. 46-52 бб.
17. «Значение обучению «Манас» в воспитании студентов». Ежемесячный электронный научный журнал «Постулат». - Еврейская автономная область. Биробиджан, 2019. - № 2. – 53-60 бб.
18. «Роль женских образов трилогии «Манас» в подготовке будущих матерей, жён и советниц». Ежемесячный электронный научный журнал «Постулат». - Еврейская автономная область. Биробиджан, 2019. - № 3. – 35-41 бб.
19. «Манастаануу» боюнча жогорку окуу жайлар үчүн усулдук окуу куралы. [Текст]: Усулдук колдонмо./Зулпуев А.З.// . - .Ош: «Ош технологиялык университетинин басма борбору». – 2018, 34 б.

Жогорку айтылгандардын негизинде бүтүм добушка коюлду. “Макул” – 22, “каршы” – жок, “калыс” – жок. Бүтүм бир добуштан кабыл алынды.

М.М.Адышев атындагы Ош технологиялык университетинин кыргыз жана орус тилдер кафедрасынын кеңейтилген отуруму Зулпуев Ашим Зулпуевичтин “Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун илимий-методикалык негиздери” темасындагы 13.00.02-окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине болгон талкуунун негизинде жыйын

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. Зулпуев Ашим Зулпуевичтин “Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун илимий-методикалык негиздери” аттуу доктордук диссертациясы боюнча бүтүм бекитилсин.

2. Зулпуев Ашим Зулпуевичтин “Жогорку окуу жайларында “Манастаануу” курсун окутуунун илимий-методикалык негиздери” темасындагы 13.00.02-окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн коргоого сунушталсын.

Жыйындын
п.и.д.,проф.

Жыйындын
п.и.к., доцент.

Момуналиев С.

Суранова Н.

С.М.Момуналиевдин жана катчы Н.Р.Суранованын кол тамгаларын тастыктайм ОшТУнун Окумуштуулар кеңешинин катчысы С.О.Усарова

